

FRI-239-1-PPM(S)-06

DEVELOPMENT OF THE FUNCTIONAL LITERACY OF STUDENTS BY IMPROVING THEIR READING SKILLS⁷

Stiliyana Ts. Cherkezova, teacher master

Vasil Levski High School – Dulovo

Phone: +359 878193704

E-mail: stilianacerkezova@gmail.com

***Abstract:** This report examines the concept of 'reading literacy' as a necessary basis for the formation and enhancement of the functional literacy of students. A theoretical model of the "scenario method" is presented as a method for developing students' reading literacy in Bulgarian language classes. There are methodological decisions for how to adequately be used the "scenario method" according to the needs of students and the level of their intellectual development.*

***Keywords:** literacy, functional literacy, reading literacy, reading skills, learning methods in reading.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Четенето в съвременните концепции за функционално грамотната личност

Динамичните промени в световен мащаб налагат непрекъснато преосмисляне на понятието грамотност. В наши дни, за да покрие съвременните си нужди, личността трябва да може не само да чете и пише на съответния роден език, а да използва четенето и писането като средства за пълноценна реализация в обществения живот. Ето защо сред научните среди, обвързани с образователните процеси, през последните години се заговори за една друга грамотност – функционална, която трябва да притежават младите хора в нашето съвремие.

Идеята за функционално грамотната личност не е нова. Тя се заражда още през 50-те години на 20. век във връзка с ликвидиране на неграмотността сред възрастното население на света. Според определението на UNESCO, функционално грамотен е този, който може да участва в дейности, в които грамотността е условие за ефективно функциониране на неговата група и общност и която му дава възможност да ползва четенето, писането и смятането за своето усъвършенстване и за развитието на общността” (ЮНЕСКО, 2003). [Цит. по Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014-2020)]

Тази концепция заляга и в авторитетното международно изследване на постиженията в образованието PISA (Program for International Students Assessment), където ключов термин е функционалната грамотност. По отношение на рецептивните умения на учениците, представляващи интерес в този доклад, PISA дефинира четивната грамотност на по-широка основа, т.е. оценява уменията на учениците за четене като умения, които ще им помогнат при вземане на определени решения в реални житейски ситуации; справяне с проблеми, при които извличането и обработването на разнотипна информация е от ключово значение. Съотнесено с училищното образование учениците

трябва да могат да разбират, осмислят и използват писмени текстове (като под понятието текст се разбира източник на информация), за да развият своите интелектуални способности, което предполага и успешната им реализация в живота на общността.

Трябва да отбележим, че концепцията за развитие на функционалната грамотност на младите хора намира отражение и в българската образователна система. Нещо повече – тя заема централно място в Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014-2020 г.). По отношение на уменията на учениците в областта на четенето

⁷ Докладът е представен на заседание на секция „Педагогика, Психология, и Методика на обучението по...“ на 61 международна научна конференция „Нови индустрии, дигитална икономика, общество – проекции на бъдещето – V“, проведена във Филиал-Силистра на Русенски университет „А. Кънчев, на 28 октомври 2022г. с оригинално заглавие на български език. „РАЗВИТИЕ НА ФУНКЦИОНАЛНАТА ГРАМОТНОСТ НА УЧЕНИЦИТЕ ЧРЕЗ ПОДОБРЯВАНЕ НА УМЕНИЯТА ИМ ЗА ЧЕТЕНЕ,,

в Стратегията е записано, че под функционална грамотност ще се разбира „способността на личността да открива, подбира, извлича, анализира и синтезира информация от различни по своя характер източници и да я използва за създаване на текст в зависимост от конкретния контекст за постигане на дадена цел” (Национална стратегия за насърчване и повишаване на грамотността 2014-2020 г.). В едно с функционалната грамотност в Националната стратегия се дефинира и понятието комплексна грамотност, която се обвързва с развитието на ред други умения, чието постъпателно формиране отново зависи от уменията на учениците да общуват с различен тип информационни източници.

Ако трябва да обобщим, развитието на рецептивните умения на обучаемите предопределя и развитието на тяхната функционална грамотност. Ето защо оценяването на тези умения се осъществява както в национален, така и в световен мащаб. Без нужните компетентности за разчитане на различен вид информация, в това число и електронно базирана, младата личност не би могла да бъде „в крак” с новото време, което означава непълноценна реализация в обществения живот.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Развитие на функционалната грамотност на учениците чрез прилагане на метода на сценария за извличане, обработване и употреба на информация от различни източници

Несъмнено една от най-важните ключови компетентности, която има решаваща роля за способността човек да се учи и развива през целия си живот, е четивната компетентност или грамотност. Тя „отключва” редица други умения, необходими на личността да се справи с предизвикателствата на новото време. Тази констатация заляга и в актуални документи на европейските институции, които с известна тревога отбелязват, че явлението „неграмотност” по отношение на четенето съществува във всички страни в световен мащаб и че 960 милиона души са засегнати от това бедствие. Особено внимание се обръща на умението на младите хора да интерпретират, анализират и адаптират прочетена информация (Становище, 2010:2).

Проблемът за четивната неграмотност сред подрастващото поколение намира своите проекции и в България. През последните години различни фактори провокират актуализирането на тази тема, обвързана с тревожните резултати на българските ученици от проведените изследвания на PISA. Идентифицираните проблемни полета по отношение на рецептивните умения показват относителната неподготвеност на българските ученици да намират, осмислят и преобразуват писмена информация, представена в различен формат.

Какво всъщност ни казва PISA? Защо резултатите на българските ученици по отношение на уменията им за четене са значително по-ниски спрямо резултатите на техните връстници от други държави? Какво трябва да се направи, за да се подобри функционалната грамотност на обучаемите? Тези и други въпроси дълго време бяха, все още са и ще бъдат обект на дискусия сред учени, учители, експерти и организации, имащи отношение към училищното образование. Съвсем естествено е търсенето на правилни и адекватни решения да се обвърже както с промени в образователната система, така и с методическата обезпеченост на учебния процес не само по български език, но и по всички общообразователни предмети, които се изучават в училище.

Несъмнено преосмислянето на методическите решения относно формирането и развитието на четивната компетентност на учениците би могло да реши част от проблемите, обвързани с функционалната им грамотност. Очевидно е, че в постоянно променящия се динамичен свят младите хора трябва да формират такива компетентности за четене, чрез които не само да извличат информацията от даден източник, но и да я анализират, сравняват (често с друг източник), да я подбират (от един или няколко източника), оценяват и осмислят. Това налага търсенето на алтернативни методи, чрез които ще се реализира едно по-функционално обучение по четене.

Интерактивните обучителни техники (Interactive Learning Methods) са алтернативата за функционално обучение по четене. Интерактивността е- «способността на човека да играе роля, да се представя такъв, какъвто усеща, че е възприеман от партньора/ите си в комуникацията; способността на човека да играе „създава“ интерактивните методи на

обучение, които са построени на активното взаимодействие между учителя и учениците, както и взаимодействието между учениците вътре в работната група - колаборативно обучение (collaborative learning). Разновидности на интерактивното обучение са дискусия (discussion), дебати (debates), басейн (swimming pool), уебинар (webinar), интервю, кръгла маса, симулационни игри, метод на случая (casus), майсторски клас, ситуативни техники, портфолио и т.н. [Lecheva, 2021].

Настоящият доклад има за цел да опише една интерактивна обучителна техника, позволяваща учениците да влязат в роля при извършване на определени рецептивни дейности. чрез трансформация и на учебната среда.

Тази техника е позната в чуждоезиковото обучение като „техника на сценария”.

Понятието „сценарий“ може да се определи като синтетично описание на събитие или поредица от действия и събития за определен период от време, най-често бъдещ. Процесът на създаване (генериране) на сценарии е добре позната практика от киното и театъра. За пръв път обаче понятието сценарий се появява в началото на 50-те години на 20. век във връзка с военни стратегически планирани игри в САЩ. В наши дни методът намира широко приложение в различни образователни програми, обвързани с идеята за обучение през целия живот.

Като цяло техниката на сценария се съотнася към проблемно-ситуационните методи, базирани на дейностния подход. Това предопределя и самата му същност – използване на опита на учащите (експеренциалното образование) [Lecheva, 2015] за намиране на решения посредством активизиране на редица познавателни процеси.

В унисон с концепцията, че четенето е целенасочен акт, който не се осъществява във вакуум и че читателската активност на личността е подчинена на определени цели, задачите на PISA 2018 са изградени върху конкретен сценарий (Петрова, 2017). Същността на метода се използва, за да се пресъздаде ситуация, която е максимално близка до реалната ситуация на четене. По този начин се активизира мотивацията на учениците за изпълнение на конкретни задачи за рецепция, построени върху няколко тематично свързани текста, приемани в настоящата разработка като източници на информация. Така, посредством включените в сценария текстове, се формира определен контекст, в който учениците могат да сравняват и обединяват информация от отделни източници, включително и електронно базирани: текстове, представляващи уебстраници, публикации в интернет, географски карти, навигационни системи, интернет форуми, линкове, търсачки и т. н. С други думи, методът на сценария позволява да се възпроизведат възможно най-много ситуации за четене и читателски практики, обвързани с определени проекции за реални бъдещи действия (ЦОРУО, 2018).

В ежедневната си работа учителят може да използва сценарийния метод за развитие на уменията на учениците за четене по много и разнообразни начини. Подборът на текстовия материал, включен в сценария, може да бъде обвързан не само с рецептивни дейности, но и с продуктивни, което предполага комплексно прилагане на усвоените езикови знания и превръщането им в умения. В този случай правилното разчитане на определена писмена информация е предпоставка за реализирането на следваща езикова задача, която е свързана с продуцирането на писмено съобщение, пресмятане на определени величини, определяне на положението на географски обекти и т. н.

Редно е да отбележим, че подборът на писмения текст, разглеждан като източник на информация, трябва да бъде съобразен и с няколко други аспекта, свързани с мотивацията на учениците за рецептивна дейност. Важно условие е преподавателят да проведе проучване, чрез което да установи интересите и предпочитанията на учениците в определена област от социалния им живот. С други думи, за да бъдат провокирани обучаемите да възприемат даден текст, то този текст трябва да бъде:

- интересен, полезен, комуникативно значим;
- достъпен – съобразен с възрастовите и индивидуалните особености на учениците;
- съобразен с особеностите на образователна среда, в която се възприема.

Задачите за рецепция към източниците на информация, тематично обвързани в сценария, могат да бъдат построени във възходящ ред: от по-лесните за намиране на информация и осъществяване на смислови връзки до по-трудните за обединяване на информация от различни текстове и критичното ѝ оценяване. Освен това всеки сценарий може да се разгърне поетапно – в няколко урочни единици. Всяка стъпка от сценария има потенциала да се развие като минисценарий паралелно с основното обучение по български език (Иванова, Бурнева, 2011). Това, от една страна, ще позволи на учениците допълнително да се информират по определена тема, а от друга, ще активизира тяхната мотивация за пълноценно участие в дейности, свързани с четенето.

Изграждането на комплексни сценарии изисква предварителна подготовка, която се изразява в следните дейности:

- отчитане на интересите на ученици по определени теми, свързани с реалния живот;
- подбор на разнообразни тематично обвързани източници на информация – текстове, обяви или линкове към обяви, изображения, географски карти, таблици и т. н.;
- структуриране на стъпките (етапите), по които ще протече даден сценарий;
- работа над лексикалното значение на думи или словосъчетания, за които се предполага, че са непознати за учениците.
- Предварително обговаряне на компонентите, предвидени във всяка стъпка.

В настоящия доклад се предлага модел за изграждане на комплексен сценарий по темата „Планиране на семейна екскурзия”, тема, която учениците свързват с положителни преживявания и емоции.

✓ Предварителна подготовка

Предварителната подготовка се състои в подбор на текстов материал на оферти, свързани с различен тип настаняване от интернет, по-специфична информация за местата за настаняване, техни снимки, както и допълнителна информация за абривиатурите, включени в офертите. Съвсем уместно е при този вид сценарии да се включи и електронно базирана информация, отразяваща локациите на местата за настаняване, природни забележителности, исторически обекти и т. н. Важно е да отбележим, че електронният източник предлага по-богата гама от визуализация на съдържанието, което от своя страна предполага и по-лесното запомняне и възпроизвеждане на определена информация. Лексикалната работа върху специфичната терминология, предназначена за рецепция, се осъществява чрез упражнения, в които се изяснява значението на непознатите думи и изрази. Този момент е от съществено значение при работа с деца билингви, които имат определени лексикални дефицити по отношение на българския език.

✓ Реализиране на сценария

Първа стъпка – Описване на ситуацията:

■ Вашето семейство обича да посещава различни природни и културни забележителности от страната. Тази година сте решили да посетите гр. Пловдив, който през 2019 година е избран за културна столица на Европа. Всички разчитат на вас за избора на място за настаняване. Предлагаме ви различни оферти, които трябва да разгледате и да прецените коя е най-подходяща за вашето семейство. Имайте предвид и следната информация, преди да направите окончателния си избор:

- Вашето семейство е четиричленно – майка ви, баща ви, вие и по-малкото ви тригодишно братче;
- Имате домашен любимец (куче), което също ще бъде с вас;
- Планираните средства за тридневната ви семейна почивка възлизат на 700 лв., в това число и пътните ви разходи за автомобила, храната и други текущи нужди;
- Вашето семейство обича тихите и спокойни места, в които да има условия за пълноценна почивка;
- Родителите ви излизат в отпуск след 20 юли и се връщат на работа към 10 август.

Втора стъпка: Разгледайте офертите и отбележете предимствата и недостатъците на всяко едно от местата за настаняване.

Предимства Недостатъци

Х-л „Конкорд”
Къща за гости „Стелла”
Хотелски комплекс”Изгрев”

При разглеждане на офертите учениците трябва да разграничат „плюсовете” и „минусите” на местата за настаняване според предварително зададените условия в сценария. За да намерят най-подходящото място за отсядане, обучаемите трябва да се съобразят с условията за настаняване, локацията на хотела или къщата за гости, паричната стойност за тридневен престой за четиричленно семейство, възможността за настаняване и на домашния любимец на семейството, промоционалните пакети, включени в офертите, както и с наличните свободни дати, посочени от местата за настаняване.

Трета стъпка: Вече сте избрали хотела или къщата за гости, в която ще отседнете с вашето семейство. Напишете официален имейл на мястото за настаняване, в който да поискате допълнителна информация, която не е упомената в офертата, а е важна за вас.

Изпълнението на тази стъпка от сценария предполага съвместяване на два вида умения: умения за четене и умения за писане на имейл. В този случай писането на електронно писмо се явява своеобразно продължение на сценария, чрез което учениците ще търсят допълнителна информация за предложените оферти. Тази стъпка може да бъде диференцирана според целите на езиковото обучение: част от обучаемите да получат задача да напишат имейл, а друга част – да отговорят на този имейл.

Четвърта стъпка: Свържете се с представител на мястото за настаняване и уговорете подробностите по вашето пристигане. Попитайте го как да стигнете до хотела (къщата за гости), дали има в близост някаква природна или културна забележителност, която би могла да ви ориентира по пътя. Използвайте картата на града, за да локализирате обектите.

Очевидно е, че изпълнението на тази стъпка от сценария изисква пресъздаване на диалогични конструкции, характерни за устното общуване. Това обаче предполага рецепция на допълнителна информация, която учителят трябва да подготви относно местоположението на местата за настаняване и да я предостави на учениците. Реализацията на комуникативната задача може да се извърши по групи, като всеки член на групата получава точно определена роля. Например двама от участниците да проведат въображаемия разговор между собственика на хотела и клиента, един от тях да записва ключовите места, които чува от разговора, а друг да отбелязва пътя, по който трябва да се стигне до мястото за настаняване на географска карта и т. н.

За целите на настоящата разработка се представят само част от възможните решения при реализиране на сценарийно четене в обучението по български език. Те обаче са напълно достатъчни да разкрият същността на метода на сценария, обвързан с идеята, че четенето е мотивирана познавателна дейност, която се свързва с нуждите на младите хора да получат информация по определена тема и тя да им послужи при вземането на решения в реалния живот.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проекциите на метода на сценария предопределят едно интерактивно четене, при което ученикът участва активно с целия си потенциал от умения не само да извлече определена информация, но и да я използва в конкретна комуникативна ситуация. В съвременния образователен контекст именно тези умения се свързват с идеята за функционално грамотната личност, която проявява гъвкавост и адаптивност в динамично променящия се свят.

REFERENCES

- Angelova, T. (2016). How to promote literacy of Bulgarian students or the new old idea in education. С: The new idea in education. Volume 2. (Оригинално заглавие: Ангелова, Т. (2016). Как да бъде насърчавана грамотността на българските ученици или новата стара идея в образованието. В: Новата идея в образованието. Том 2 <http://research.bfu.bg> (02.09.2022 г.)
- Dimitrova, D. (2016). Typological characteristics of reading text perception tasks.// Bulgarian language and literature, 2016, No3, 223–233. (Оригинално заглавие: Димитрова, Д. (2016).

Типологични характеристики на задачите за възприемане на текст при четене.// Български език и литература, 2016, №3, 223–233.

Dimitrova, D. (2017). About readable literacy and improving it. C: Intuition and Competence in Language, Literature and Education, Plovdiv: Horizon, 223-238. *(Оригинално заглавие: Димитрова, Д. (2017). За четивната грамотност и нейното подобряване. В: Интуиция и компетентност в езика, литературата и образованието, Пловдив: Хоризонт, с. 223-238.*

Ivanova, L., N. Burneva (2011). Handbook for teaching specialized Bulgarian as a foreign language to german-speaking learners. *(Оригинално заглавие: Иванова, Л., Н. Бурнева (2011). Наръчник за преподаването на специализиран български език като чужд при обучаеми, владеещи немски*

<https://www.idial4p-center.org/bg/component/jdownloads/finish/38-uite1/105--/0> (29.08.22)

Ivanova, N. (2010). The training in Bulgarian language and literature in a multicultural environment at the initial stage of the main educational degree. Sofia: Planet 3. *(Оригинално заглавие: Иванова, Н. (2010). Обучението по български език и литература в мултикултурна среда в началния етап на основната образователна степен. София: Планета 3*

Lecheva, G. (2015) Experiential education. *(Оригинално заглавие: Експеренциалното образование. В: Възпитаващото обучение в „Европа на познанието“ или магията да сееш мъдрост. Силистра. 2015. Достъпен на <https://lechevag.blogspot.com/2015/02/blog-post.html>*

Lecheva, G. (2021). Flexible Teaching Methods – The Edu Scrum Methodology. *(Оригинално заглавие: Гъвкави методи на обучение. Научни трудове на РУ&СУ. Русе., 2021. Достъпен на: <https://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp21/11.1/11.1-5.pdf>)*

Teacher's Book. (2018). Training of teachers teaching 15-16 year old students who will participate in PISA 2018, as well as experts from ruo. TSOPU. *(Оригинално заглавие: Книга за учителя. (2018). Обучение на учители, преподаващи на 15 – 16-годишни ученици, които ще участват в PISA 2018, както и на експерти от РУО. ЦОПУО*

National strategy to increase and promote literacy (2014-2020). Reading – the key to increasing the nation's literacy. *(Оригинално заглавие: Национална стратегия за повишава и насърчаване на грамотността (2014-2020). Четенето – ключът за повишаване грамотността на нацията. <https://www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=6619> (21. 08.2022)*

Petrova, S. (2018). Students' readable literacy and PISA 2018 assessment. A teacher's book. Training of teachers teaching 15-16 year old students who will participate in PISA 2018, as well as experts from ruo. TSOPU. *(Оригинално заглавие: Петрова, С. (2018). Четивната грамотност на учениците и оценяването PISA 2018. Книга за учителя. Обучение на учители, преподаващи на 15 – 16-годишни ученици, които ще участват в PISA 2018, както и на експерти от РУО. ЦОПУО*

Regional Inspectorate of Education (2008). Active learning in a multicultural classroom. A collection of lessons developed on the learning strategies of the program "Development of critical thinking through reading and writing". Silistra: RIT. *(Оригинално заглавие: Регионален инспекторат по образование (2008). Активно учене в мултикултурна класна стая. Сборник с уроци, разработени по учебните стратегии на програмата „Развитие на критическото мислене чрез четене и писане“. Силистра: РИТ*

Savcheva, M., M. Moynova (2008). Interactive methods in fine arts training. Sofia. *(Оригинално заглавие: Савчева, М., М. Мойнова (2008). Интерактивни методи в обучението по изобразително изкуство. София.*

Opinion. Eu. Opinion of the Committee of the Regions on Combating Malism. Drawing up an ambitious European strategy to prevent exclusion and promote personal realisation, 2010. *(Оригинално заглавие: Становище. ЕС. Становище на Комитета на регионите относно „Борба с малограмотността“. Изготвяне на амбициозна европейска стратегия за предотвратяване на изключването и насърчаване на личната реализация, 2010 www.eulaw.egov.bg/DocumentsList.aspx?idstr=26780 (13. 09.2022)*